

УДК 330.56:303.42

Л. Рябушка,
Д. Бондаркова

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ТІНІЗАЦІЇ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

Досліджено економічну сутність поняття “тіньові доходи населення” та його сфери виникнення. Обґрунтовано методологічні засади та фінансовий інструментарій оцінки тінізації доходів населення. Запропоновано науково-методичний підхід до оцінки рівня тінізації доходів населення регіону.

Ключові слова: тіньова економіка, доходи, населення, регіон, методичний підхід, фінансовий інструментарій.

Серед важливих загроз забезпечення безпеки як держави, так і регіонів залишається тінізація економіки як суспільного явища, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток. Зокрема, тінізація доходів населення спотворює грошовий обіг та знижує фінансове забезпечення соціальних стандартів. Одним із шляхів підвищення економічної безпеки держави та легалізації грошових потоків є розробка фінансового інструментарію до оцінки рівня тінізації доходів населення.

Проблематику оцінки тінізації доходів населення досліджували велика кількість як зарубіжних, так і вітчизняних вчених: Г. Агарков, І. Кулибаба, Я. Ліссоволік, Р. МакФаркар, Ю. Харазашвілі, В. Серафимов, С. Сілаєва, В. Ретунських, А. Татаркін, Т. Корягіна, М. Карлін, А. Куклін, Н. Різник, Н. Мушинська, С. Ніколаєнко, Р. Чайковський ті інші. Віддаючи належне наявним науковим доробкам із окресленої проблематики, потребують поглиблення методологічні засади підвищення оцінки тінізації доходів населення регіону у порівнянні.

Віддаючи належне наявним науковим доробкам із окресленої проблематики, потребують поглиблення методологічні засади та фінансовий інструментарій до підвищення оцінки тінізації доходів населення.

Метою дослідження є розробка науково-методичного підходу до оцінки рівня тінізації доходів населення в регіонах України.

Україна залишається однією з найбільш тінізованих країн світу. Тіньова економіка впливає на всі стадії процесу виробництва, розподілу, перерозподілу валового регіонального продукту. За підсумками експертів тіньовий сектор в економіці України становить 30 – 50% ВВП [1, 2]. Так, аналіз щорічних звітів аналітичної групи на чолі з австрійським професором Ф. Шнайдером для МВФ та ООН свідчить, що у 1999 – 2005 рр. включно понад 50% ВВП України формувалося у тіньовому сегменті [3]. Узагальнені та зведені дані, що одержані на основі звітів Ф. Шнайдера показують, що ще станом на кінець 2005 р., рівень тінізації національної економіки на 21% перевищував середньосвітовий та на 16,5% середній рівень тінізації перехідних економік світу. Відповідно до досліджень Ф. Шнайдера, найвищий рівень тіньової економіки у Східній та Центральній Європі займають Грузія, Азербайджан і Україна (відповідно 66,4%, 59,4% і 55,3%) [4]. Зокрема, дослідження консалтингової компанії “Ernst & Young” за 2013 р. свідчать, що Україна займає 3 місце корумпованості в бізнесі після Словаччини та Хорватії [5].

При цьому тіньова економіка зменшує обсяг фінансових потоків, легалізація яких дала б змогу покращити інвестиційну привабливість офіційної економіки регіону. Збільшення рівня тіньової економіки регіону пов'язане з неефективним менеджментом, що зменшує фінансові, матеріальні, трудові ресурси регіону. Для визначення рівня тінізації економіки за регіонами України, зокрема тіньових доходів населення, застосовують такі методи: балансовий, суцільного та вибіркового дослідження, експертний, непрямих індикаторів, співставлення доходів і витрат домогосподарств. Зокрема, у розрахунок витрат населення включається заощадження на депозитах, рівень купівельної спроможності в регіоні, обсяг товарообороту тощо. Саме перевищення витрат населення над доходами дає змогу робити висновок про наявність тіньових доходів [6].

Доцільно зазначити, що в науковому просторі існує декілька підходів до розуміння економічної сутності понять, як “тіньові доходи” взагалі, так і “тіньові доходи населення”. Так, Г. Смітюх [7] та В. Торяник [8] формулюють визначення “тіньові доходи” у розрізі їх складових (гроші, цінні папери, рухоме і нерухоме майно, майнові права, об'єкти за кордоном), які приховані від податкової та з яких не були сплачені податки. В. Попович [9], Г. Смітюх, В. Торяник, у визначенні зазначають, що тіньові доходи – це доходи, які приховуються від оподаткування. С. Колесников, Е. Сисоева, Н. Ергашева [10, 11] визначають, що тіньові доходи не контролюються державою та отримані від неформальної діяльності. Окрім того, у визначенні, представленому цими науковцями, зазначається негативний вплив тіньових доходів на здоров'я та життя людей. Такої думки і С. Колесников [12], який у визначенні зачіпає питання тіньових доходів від зайнятості в неформальному секторі. Е. Сисоева, Н. Ергашева у визначенні зазначають, що “тіньові доходи” це кошти, отримані саме юридичними та фізичними особами. На соціальній складовій тіньових доходів наголошує В. Попович, який під тіньовими доходами розуміє доходи у грошовій формі, отримані з соціально-нейтральних чи соціально-позитивних джерел неформального сектора, неврахованих і неоподаткованих державою видів економічної діяльності та з соціально-негативних джерел підпільного сектора тіньової економіки [13]. Візуалізації підходів до визначення сутності поняття “тіньові доходи” представлена на рис. 1.

Отже, критичний аналіз та узагальнення наукових поглядів раніше представлених авторів дали змогу відокремити такі наукові підходи до визначення економічної сутності поняття “тіньові доходи”: це – гроші, цінні папери, рухоме і нерухоме майно, майнові права, об'єкти за кордоном; доходи, отримані від неформальної діяльності; доходи, отримані від незаконної діяльності; доходи, які невраховані і неоподатковані державою; соціально-негативні доходи; доходи, що не контролюються державою; кошти або матеріальні цінності, отримані фізичними чи юридичними особами; доходи, що приносять шкоду здоров'ю та життю людей.

Тіньові доходи – це доходи у грошовій формі, отримані з соціально-нейтральних чи соціально-позитивних джерел неформального сектора, неврахованих і неоподаткованих державою видів економічної діяльності та з соціально-негативних джерел підпільного сектора тіньової економіки

Доцільно зазначити, що сутність “тіньових доходів населення” залишається недостатньо дослідженою в науковому просторі. Більшість представлених визначень надані експертами та журналістами, а не науковими діячами. Тому при формуванні авторського визначення терміна “тіньові доходи населення”, запропоновано виходити з таких положень його розуміння: це гроші, цінні папери, рухоме і нерухоме майно, майнові права, об'єкти за кордоном; отримані фізичними особами як від незаконної

діяльності в неформальному секторі економіки, так і від цілком законних видів діяльності, що неоподатковані та неконтрольовані державою і здійснюють соціально-негативний вплив. Наведені визначення “тіньові доходи” взагалі, так і “тіньові доходи населення” наголошують на важливих, невід’ємних структурних складових поняття, та різних рівнях їх локалізації, що дало змогу обґрунтувати передумови та сфери виникнення тіньових доходів населення: фінансово-економічна (фінансова криза, високий рівень оподаткування), соціальна (низький рівень життя населення, високий рівень безробіття), інституційно-політична (низький рівень оснащення правоохоронних структур, низький рівень правової культури, слабка підготовка робітників правоохоронних закладів, корупційність державних служб різноманітних владних структур, використання державного майна організаційних структур заради одержання неофіційного приватного доходу державними чиновниками та управлінцями) [14].

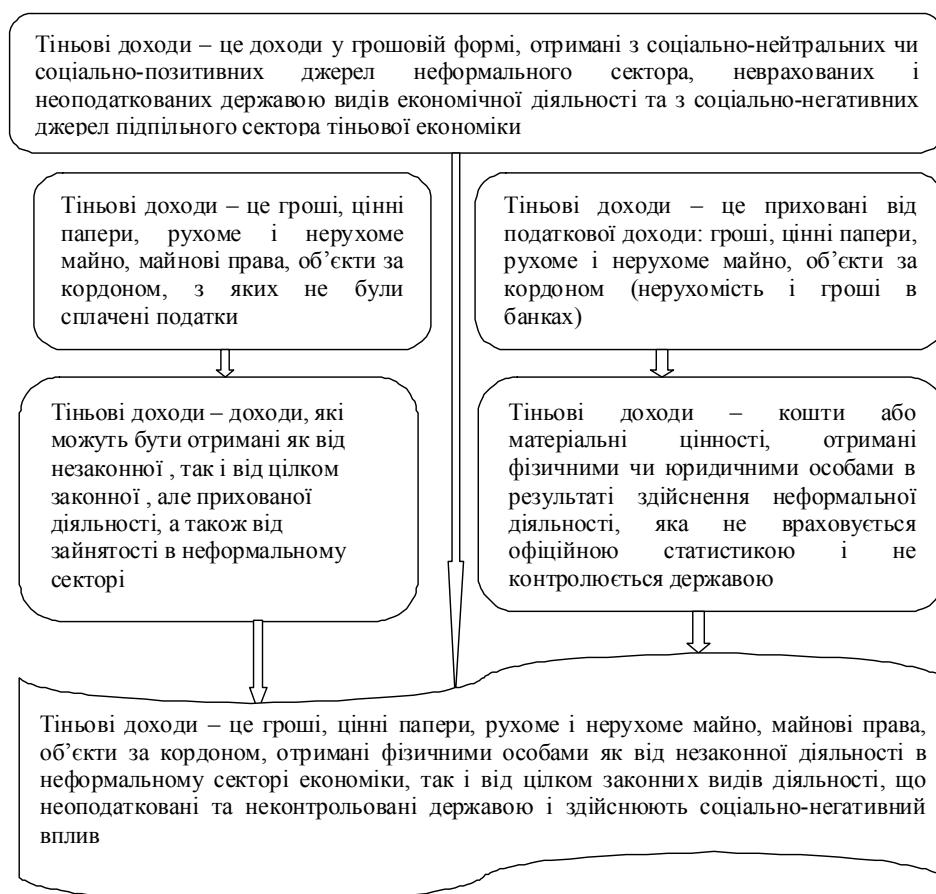

Рис. 1. Візуалізація підходів до визначення сутності поняття “тіньові доходи”

Як раніше зазначалось, окремі аспекти оцінки рівня тінізації доходів населення та регіону представлені у працях М. Карліна, Ю. Харазашвілі, Н. Різник, Н. Муциньської,

А. Жураковської, І. Елисеєвої, Н. Бурової, Г. Агаркова, І. Вахович. Зокрема, М. Карлін для оцінки тіньових доходів населення пропонує методику визначення інтегрального індексу, яка складається з трьох показників: індекс визначення обсягів ухилення від оподаткування оплати праці, індекс співвідношення податку на доходи фізичних осіб та витрат населення, індекс співвідношення заробітної плати з величиною ВРП (дасть змогу виявити регіони, у яких частка оплати праці суттєво відхиляється від порогового значення, яке становить більше 60%) [15]. Підхід до кількісного вимірювання ресурсного потенціалу, тіньової валової доданої вартості і тіньової заробітної плати у регіонах України розробив Ю. Харазашвілі [16]. Основою для оцінки є адаптована модель загальної економічної рівноваги "Альфа_Р". На нашу думку, недоліком цього методу є громіздкість та трудомісткість наукового підходу. Н. Різник оцінює тіньову економіку регіону на основі системи показників, які поділяються на три групи: аналіз та оцінка тіньової економіки регіону за ситуаційним, процесним та системним підходами регіонального менеджменту [17]. Д. Кауфман та А. Коліберда [18] намагалися здійснити оцінку тіньової економіки на макро- та мікрорівні. Для розрахунків автори обрали мікрорівень та одними з перших використовували метод споживання електроенергії в регіоні. Доцільно зазначити, що цей метод не може оцінити всю тіньову економіку регіону, що свідчить про вузькість обраної методики.

Російські вчені С. Ніколаєнко, Я. Ліссоволик, Р. МакФаркар обчислюють тіньову економіку регіону на основі рівняння регресії з трьома елементами: доходи і витрати населення, зареєстрований і незареєстрований рівень безробіття, податок на додану вартість [19]. У цьому методі враховуються бартерні відносини (ПДВ), що є позитивним моментом. Розрахунок коефіцієнтів тінізації, як для України загалом, так і для окремих регіонів (за винятком м. Києва та м. Севастополь) на основі методу сталих взаємозв'язків був здійснений Н. Мушинською [20]. Позитивним моментом є те, що зазначений метод має достатньо високу точність розрахунків та досить привабливий у практичному використанні, проте не враховує впровадження енергозберігаючих технологій, також можливі зміни в структурі господарського комплексу регіону в бік менш енергоємних видів діяльності. А. Жураковська оцінює тіньову економіку регіону на основі моделі загальної економічної рівноваги – функції сукупного попиту та сукупної пропозиції. Основою для розрахунків цієї моделі є ВВП [21].

Також оцінка тіньової економіки на мікрорівні була здійснена російськими вченими І. Елисеєва, Н. Бузова [22]. Основою методики був покладений метод опитування експертів. Як базова інформація, була використана СНР. Практична реалізація цієї методики мала серйозні труднощі у контексті недостатку інформації. Г. Агарков запропонував неокласичний підхід для моделювання тіньової економічної діяльності. Основою методики є моделювання фінансових потоків економічної діяльності суб'єктів господарювання як в офіційному, так і в тіньовому секторі економіки [23]. Цей метод є достатньо трудомістким. І. Вахович [24] визначила рівень тінізації доходів населення регіону шляхом підрахунку відносних показників (доходи, витрати населення, середній рівень заробітної плати, податок з доходів фізичних осіб тощо), враховуючи динамічні зміни показників за попередні три роки. Таким чином, критичний аналіз наукових підходів до оцінки рівня тінізації доходів населення сприяв виявленню як позитивних новітніх моментів, так і окремих недоліків, які потрібно враховувати в подальших наукових дослідженнях. На основі узагальнення методичних підходів у розрізі проблеми дослідження пропонується авторський підхід до оцінки рівня тінізації доходів населення регіону. Методичний підхід охоплює декілька етапів (рис. 2).

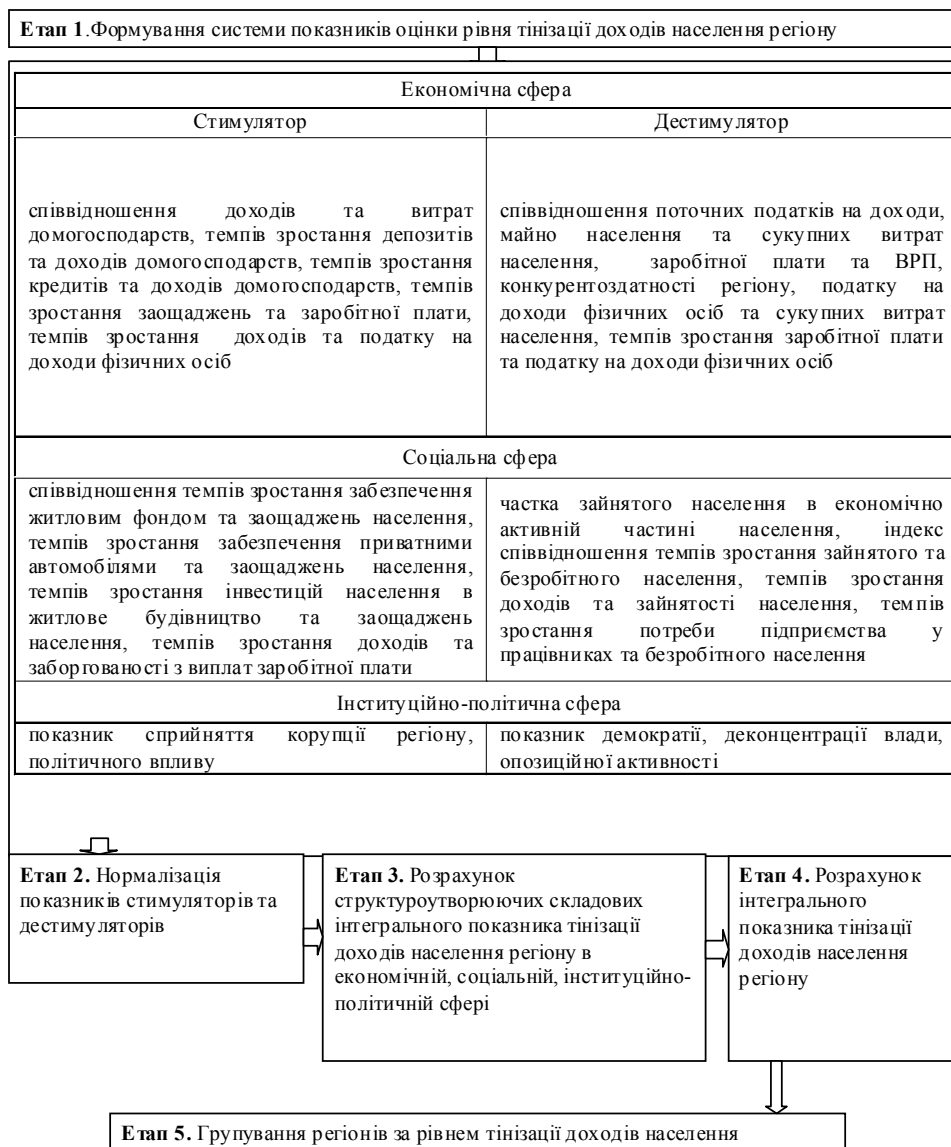

Рис. 2. Модель оцінки тінізації доходів населення регіону

Перший етап передбачає формування системи показників до оцінки рівня тінізації доходів населення регіону за трьома напрямками: в економічній, соціальній, інституційно-політичній сфері. У розрізі напрямів тінізації доходів населення регіону доцільно виділити показники, які стимулюють зростання рівня тінізації доходів населення регіону (стимулятори) та навпаки стримують зростання (дестимулятори) (табл. 1, 2).

Таблиця 1

Показники-стимулятори тіньових доходів населення

Індекс	Формула	Нормативне значення
Економічна сфера		
Індекс співвідношення витрат ($\overline{\Gamma B_i}$) та доходів домогосподарств ($\overline{\Gamma D_i}$)	$I_T^{\text{дом.}} = \frac{\overline{\Gamma B_i}}{\overline{\Gamma D_i}}$	менше 1
Індекс співвідношення темпів зростання депозитів ($T_{дi}$) та доходів домогосподарств ($T_{\Gamma D i}$)	$I_T^д = \frac{T_{дi}}{T_{\Gamma D i}}$	менше 1
Індекс співвідношення темпів зростання кредитів ($T_{кi}$) та доходів домогосподарств	$I_T^к = \frac{T_{кi}}{T_{\Gamma D i}}$	менше 1
Індекс співвідношення темпів зростання заощаджень ($T_{зi}$) та заробітної плати ($T_{з/пi}$)	$I_T^з = \frac{T_{зi}}{T_{з/пi}}$	менше 1
Індекс співвідношення темпів зростання доходів населення ($T_{днi}$) та податку на доходи фізичних осіб ($T_{пдфо i}$)	$I_T^{\text{пдфо}} = \frac{T_{днi}}{T_{пдфо i}}$	зменшення
Соціальна сфера		
Індекс співвідношення темпів зростання забезпеченості житлом фондом ($T_{жфi}$) та заощаджень населення	$I_T^{\text{жф}} = \frac{T_{жфi}}{T_{зi}}$	менше 1
Індекс співвідношення темпів зростання забезпеченості приватними автомобілями ($T_{аi}$) та доходів населення	$I_T^а = \frac{T_{аi}}{T_{днi}}$	менше 1
Індекс темпів зростання інвестицій населення в житлове будівництво ($T_{бi}$) та доходів домогосподарств	$I_T^б = \frac{T_{бi}}{T_{\Gamma D i}}$	менше 1
Індекс співвідношення темпів зростання доходів населення та заборгованості з виплат заробітної плати ($T_{заб. з/пi}$)	$I_T^{\text{заб}} = \frac{T_{днi}}{T_{заб. з/пi}}$	зменшення
Інституційно-політична сфера		
Індекс сприйняття корупції регіону	$I_i^{\text{кр}}$	зменшення
Індекс політичного впливу ($Ч_{ппр}$ – кількість людей партії лідера, $K_{зр.}$ – кількість осіб у раді регіону)	$I_i^{\text{пв}} = \frac{Ч_{ппр}}{K_{зр.}}$	зменшення

Система показників стимуляторів та дестимуляторів, яку необхідно використовувати для визначення рівня тінізації доходів населення у розрізі економічної, соціальної, інституційно-політичної сфери запропонована на основі [25] та власних розробок.

Таблиця 2

Показники – дестимулятори тіньових доходів населення

Індекс	Формула	Нормативне значення
1	2	3
Економічна сфера		
Частка поточних податків на доходи, майно населення ($ПДМ_i$) у витратах населення ($ВН_i$)	$I_T^{под} = \frac{ПДМ_i}{ВН_i}$	менше 1
Індекс тінізації за співвідношенням між заробітною платою ($ЗП_i$) та величиною ВРП ($ВРП_i$)	$I_T^{ЗП/ВДВ} = \frac{0,6}{ЗП_i/ВРП_i}$	більше 1
Індекс конкурентоздатності регіону	$I_T^{ЕКОН}$	збільшення
Індекс співвідношення темпів зростання податку на доходи фізичних осіб ($T_{пдфо\ i}$) та витрат населення ($T_{вн\ i}$)	$I_T^{пдфо/вн} = \frac{T_{пдфо\ i}}{T_{вн\ i}}$	збільшення
Індекс співвідношення темпів зростання заробітної плати ($T_{з/п\ i}$) та податку на доходи фізичних осіб	$I_T^{зп/пдфо} = \frac{T_{з/п\ i}}{T_{пдфо\ i}}$	збільшення
Соціальна сфера		
Частка зайнятого населення ($ЗН_i$) у економічно активній частині населення ($ЕАН_i$)	$I_T^{ЗН} = \frac{ЗН_i}{ЕАН_i}$	збільшення
Індекс співвідношення темпів зростання зайнятого ($T_{зн\ i}$) та безробітного населення ($T_{бн\ i}$)	$I_T^{зн/бн} = \frac{T_{зн\ i}}{T_{бн\ i}}$	збільшення
Індекс співвідношення темпів зростання доходів ($T_{дн\ i}$) та зайнятості населення ($T_{зн\ i}$)	$I_T^{дн/зн} = \frac{T_{дн\ i}}{T_{зн\ i}}$	збільшення
Індекс співвідношення темпів зростання потреби підприємства у працівниках ($T_{пр\ i}$) та безробітного населення ($T_{бн\ i}$)	$I_T^{пр} = \frac{T_{пр\ i}}{T_{бн\ i}}$	збільшення
Інституційно-політична сфера		
Індекс демократії ($K_{пр}$ – кількість партій в регіоні, $K_{пд}$ – кількість партій в державі)	$I_i^д = \frac{K_{пр}}{K_{пд}}$	збільшення

Закінчення табл. 2

1	2	3
Індекс деконцентрації влади ($\mathcal{C}_{з.р.}$ – загальна кількість осіб у раді регіону, $\mathcal{C}_{ВР}$ – загальна чисельність осіб у ВР України)	$I_i^{дк} = \frac{\mathcal{C}_{з.р.}}{\mathcal{C}_{ВР}}$	збільшення
Індекс опозиційної активності ($\mathcal{C}_{ппр}$ – кількість людей партії лідера)	$I_i^{пв} = \frac{\mathcal{C}_{з.р.} - \mathcal{C}_{ппр}}{\mathcal{C}_{з.р.}}$	збільшення

На другому етапі відбувається перехід до єдиного масштабу вимірювання, застосовуючи процедуру нормалізації показників-стимуляторів та показників-дестимуляторів.

Третій етап передбачає розрахунок узагальнюючих індексів тінізації доходів населення регіону за економічною, соціальною і інституційно-політичною сферою на основі середньої арифметичної.

На четвертому етапі здійснюється розрахунок інтегрального індексу тінізації доходів населення на основі формули середньої геометричної показників в економічній, соціальній і інституційно-політичній сфері.

П'ятий етап передбачає групування індексів тінізації доходів населення за регіонами. Кількість груп визначимо на основі формули Стерджесса [26].

На нашу думку, запровадження методичного підходу до оцінки рівня тінізації доходів населення може стати вагомим підґрунтям підвищення ефективності та результативності системи регіонального менеджменту легалізації доходів населення в Україні, а також запорукою розробки, впровадження і подальшого поширення цілісного комплексу заходів щодо детінізації доходів населення, які сприятимуть переходу від традиційної протидії і боротьби із наслідками суспільно-небезпечних протиправних діянь до стратегії запобігання і нейтралізації тіньових елементів фінансово-господарської діяльності.

Висновки

Отже, при формуванні авторського визначення терміна “тіньові доходи населення” запропоновано виходити з таких положень його розуміння: це гроші, цінні папери, рухоме і нерухоме майно, майнові права, об’єкти за кордоном; отримані фізичними особами як від незаконної діяльності в неформальному секторі економіки, так і від цілком законних видів діяльності, що неоподатковані та неконтрольовані державою і здійснюють соціально-негативний вплив. Запропонований методичний підхід дає змогу: по-перше, оцінити рівень тінізації доходів населення в економічній, соціальній та інституційно-політичній сферах, які є структуроутворюючими компонентами інтегрованого показника рівня тінізації доходів; по-друге формувати типологію регіонів за рівнем тінізації доходів населення у порівнянні; по-третє інтегральний індекс тінізації доходів населення ґрунтується на системі показників, які стимулюють зростання рівня тінізації доходів населення регіону (стимулятори) та навпаки стримують зростання тіньових доходів (дестимулятори).

Література

1. Schneider F. Shadow Economies and Corruption All Over the World: New Estimates for 145 Countries [Text] / F. Schneider; Johannes Kepler University of Linz, Austria. — Linz : [s. n.], 2007. — 47 p.
2. Україна заняла третє место в Европе по корруцции в бизнесе [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zn.ua/ECONOMICS/ukraina-zanyala-trete-mesto-v-evrope-po-korrupcii-v-biznese-121857_.html.
3. Schneider F. Shadow Economies and Corruption All Over the World... — 47 p.
4. Глуценко О. О. Аналіз інституційної спроможності банкоцентрованої системи антилегалізаційного фінансового моніторингу в Україні / О. О. Глуценко, Х. Я. Райхерт // Економіка і фінанси [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ecofin.at.ua/ehkonomika_finansy_11-2013.pdf.
5. Україна заняла третє место в Европе по корруцции в бизнесе...
6. Герасимчук З. В. Фінансовий менеджмент [Текст] : навч. посіб. / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович ; Луцький держ. технічний ун-т ; Київський національний торговельно-економічний ун-т. — вид. 2-е, перероб. і доп. — Луцьк : Надстир'я, 2007. — 412 с.
7. Смітюх Г. Нардеп пропонує легалізувати тіньові доходи громадян, що принесе держбюджету до 3,5 млрд грн на рік [Електронний ресурс] / Г. Смітюх. — Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/news/politics/nardep-predlagaet-legalizovat-tenevye-dohody-grazhdan—12112013105100>.
8. Торяник В. Українцям предложили задекларировать теневые доходы [Електронний ресурс] / В. Торяник ; Медиа груп “Объектив”. — Режим доступу : <http://www.objectiv.tv/121113/90102.html>.
9. Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології [Текст] / В. М. Попович. — К. : Правові джерела, 1998. — 448 с.
10. Колесников С. Тіньова економіка: як її розраховувати? / С. Колесников // Економіка Росії – 21 століття [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.guseconomy.ru/nomer1_200101/ec27.html.
11. Сисоева Є. С. Роль тіньових доходів в сучасній економіці Росії держави [Електронний ресурс] / Є. С. Сисоева, Н. М. Ергашева. — Режим доступу : <http://www.gae.ru/fogum2012/238/670>.
12. Колесников С. Тіньова економіка: як її розраховувати? ...
13. Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології... — 448 с.
14. Ryabushka L. V. The influence of shadow economy on budget revenues [Text] / L. V. Ryabushka, D. V. Bondarkova // Nauka i Studia [Text]. — 2013. — № R 20 (88). — 115 p.
15. Карлін М. І. Фінансова система України [Текст] : навч. посіб. для студ. вуз. / М. І. Карлін. — К. : Знання, 2007. — 324 с.
16. Харазашвілі Ю. Ресурсний потенціал і тіньова економіка регіонів України / Ю. Маразашвілі // Банківська справа [Електронний ресурс]. — 2006. — № 14. — С. 67—75.
17. Різник Н. С. Методичні підходи до оцінки тіньової економіки регіону держави [Електронний ресурс] / Н. С. Різник ; Національна бібліотека імені В. І. Вернадського. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_oif/2012_9_3/19.pdf.
18. Kaufmann D. Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socialist Economies: A Framework of Analysis and Evidence / D. Kaufmann, A. Kaliberda // World Bank

Policy Research Working Paper 1691 [Electronic resource]. — 1996. — Access mode : <http://siteresources.worldbank.org/INTWBIGOVANTCOR/Resources/wps1691.pdf>.

19. Різник Н. С. Методичні підходи до оцінки тіньової економіки регіону держави...

20. Мушинська Н. Ю. Впровадження рівня тінізації економіки на регіональному рівні [Електронний ресурс] / Н. Ю. Мушинська ; Національна бібліотека імені В. І. Вернадського. — Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.

21. Жураковська А. В. Підходи до розрахунку обсягу тіньового госсектора в економіці регіону [Електронний ресурс] / А. В. Жураковська ; Національна бібліотека імені В. І. Вернадського. — Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.

22. Елисеєва І. Підхід до вимірювання тіньової економіки в регіонах [Електронний ресурс] / І. Елисеєва, Н. Бурова ; Національна бібліотека імені В. І. Вернадського. — Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.

23. Агарков Г. А. Моделирование поведінки господарюючих суб'єктів в умовах впливу тіньової економіки [Електронний ресурс] / Г. А. Агарков ; Національна бібліотека імені В. І. Вернадського. — Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/>.

24. Герасимчук З. В. Фінансовий менеджмент... — 412 с.

25. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України № 60 від 02.02.2007 р. [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку та торгівлі. — Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/publish/article?art_id=97980. — 02.06.2013.

26. Мармоза А. Т. Теорія статистики [Електронний ресурс] / А. Т. Мармоза. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1293120953004/statistika/metodologiya_statistichnih_grupuvan#479.

**L. Ryabushka,
D. Bondarkova**

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACH TO THE EVALUATION OF SHADOW INCOMES OF THE POPULATION

The economic essence of the notion of “shadow incomes of the population” and areas of its occurrence are researched. Methodological principles and financial tools of evaluation of shadow incomes of the population are substantiated. Scientific and methodical approach to evaluation of the level of shadow incomes of the population in the region is suggested.

Key words: shadow economy, region, incomes, population, methodical approach, financial tools.